

І. Актуальні проблеми практичної психології на сучасному етапі

УДК 152.22

Яковенко С.І.

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ПОШУКІВ

Яковенко С.І. Психологічна допомога населенню України як предмет наукових пошуків. Значна частина психологічних проблем населення країни залишаються поза увагою кількох відомчих психологічних служб, для яких пріоритетними є інтереси відомств, а не їхніх працівників й членів їх родин. Практикуючі психологи, чисельність яких невідомо зростає, намагаються заповнити існуючі прогалини щодо запиту на психологічну допомогу, але якість наданих ними послуг подеколи сумнівна через брак науково-методичних розробок, відсутність ліцензування фахівців та дієвого контролю за їх діяльністю. Диплом, вчений ступінь чи наявність сертифікатів про проходження тренінгів чи майстер-класів не гарантують клієнтам вирішення їх проблем, які не вирішувалися роками. Цим користуються авантюристи й відверті шахраї. Аналіз тематики дисертаційних досліджень та спроб впровадження їх результатів у практику свідчить про необхідність удосконалення планування роботи спеціалізованих рад та координації зусиль дослідників, підвищення вимог до актуальності тем кваліфікаційних робіт та рівня їх практичного використання.

Ключові слова: відомчі психологічні служби; науково-організаційне, навчально-методичне та кадрове забезпечення практичної психології, якість психологічної допомоги громадянам.

Яковенко С.И. Психологическая помощь населению Украины как предмет научных изысканий. Значительная часть психологических проблем населения страны остаются без внимания нескольких ведомственных психологических служб, для которых приоритетными являются интересы ведомств, а не их работников и членов их семей. Практикующие психологи,

численність яких постійно росте, намагаються заповнити існуючі прогалини за запитом на психологічну допомогу, але якість надаваних їм послуг іноді сумнівна через відсутність науково-методичних розробок, відсутність ліцензування фахівців і дійсного контролю за їх діяльністю.

Диплом, наукову ступінь або наявність сертифікатів про проходження тренінгів або майстер-класів не гарантує клієнтам рішення їх проблем, які не вирішувалися роками. Цим користуються авантюристи і відкриті шахраї. Аналіз тематики дисертаційних досліджень і спроб впровадження їх результатів на практиці свідчить про необхідність удосконалення планування роботи спеціалізованих рад і координації зусиль дослідників, підвищення вимог до актуальності тем кваліфікаційних робіт і рівня їх практичного використання.

Ключові слова: державні психологічні служби; науково-організаційне, навчально-методичне і кадрове забезпечення практичної психології, якість психологічної допомоги громадянам.

Постановка проблеми. Відсутність в переліку предметів шкільного курсу психології та логіки (які викладалися у середині минулого століття) не сприяє формуванню у громадян наукового світогляду, розуміння завдань та меж компетенції психологів, з якими активно конкурують шарлатани; останні позиціонують себе як психологів, астрологів чи магів, обіцяють підтримку «вищих сил». Відсутність науково-методичного супроводження самої та взаємодопомоги населення [5], Зазначимо, науково-популярних публікацій досить багато, але кількість не переходить в якість автоматично.

За таких умов професійна некомпетентність і безвідповідальність багатьох психологів веде лише до імітації допомоги, яка повинна мати системний, систематичний та комплексний характер, бути доступною, своєчасною, прийнятною для отримувача та дієвою – за рахунок застосування науково обґрунтованих методів втручання [8]

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Збільшення кількості навчальних закладів, які здійснюють підготовку

фахових психологів (до 139 – станом на 2018 рік) та ускладнення завдань, які покладаються на них в умовах соціально-економічної кризи сьогодення [2] і гібридної війни [7], подеколи негативно відбивається на дієвості психологічної допомоги громадянам.

Поділяючи психологічну допомогу [8] (на два види – не професійну (само та взаємодопомогу) та професійну (на мікро, мецо та макрорівнях), зазначимо, що останню здійснюють психологи різних відомств, керуючись внутрішніми нормативними актами та наказами, або підприємці, які згідно Закону України «Про соціальні послуги» повинні отримувати ліцензії на право надавати допомогу «особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують сторонньої допомоги» [1]. При цьому досі нормативно не визначений порядок ліцензування, чим користуються псевдо психологи для збагачення чи самоствердження, а клієнти залишаються беззахисними, безпомічними й неспроможними долати труднощі й оптимально функціонувати, що вважається найкращим результатом психологічного втручання.

Як пише Панок В.Г., сьогодні існує ціла низка актуальних організаційно-методичних проблем у таких галузях, як охорона здоров'я, силові структури, служби з надзвичайних ситуацій, пенітенціарна система, система соціального захисту населення, різноманітні розгалуження транспортної галузі, система освіти професійної підготовки і перекваліфікації населення і т. ін. акцентується увага на координації діяльності соціальних і психологічних служб у межах адміністративних одиниць, оскільки основні соціальні проблеми вирішуються на місцевому і регіональному рівнях, а також на необхідності координації діяльності психологічних служб з громадськими організаціями та місцевими громадами. [6; 74]

До цього варто додати необхідність фундаментальних та прикладних наукових досліджень актуальних проблем психології, розвиток психологічної теорії в інтересах як самої науки так і впровадження її досягнень у суспільну практику – на підставі замовлень від зацікавлених відомств на розробку певної тематики чи ініціативних розробок науковцями окремих питань, які ще не набули суспільного значення.

Відсутність єдиної національної системи соціальних і психологічних служб у країні та наявність у деяких міністерствах

й відомствах власних психологічних чи аналогічних служб (соціально-виховної й служби капеланів у ЗС України) має негативні наслідки через відсутність належної наукової бази.

Відміна ст. 6 Конституції СРСР щодо провідної ролі комуністичної партії та ліквідації політичних органів в силових структурах стимулювало формування відомчих психологічних служб з визначенням пріоритетних напрямів роботи. Їх закріпили наказами, інструкціями та настановами, до розробки яких були залучені працівники, які не мали психологічної освіти (Яковенко, 2017). Внаслідок цього, поза увагою суспільства та нечисленних фахівців, які працюють в інтересах відомств (а не самих працівників або їх рідних та близьких), залишилося безліч гострих психологічних проблем, які неможливо передбачити відомчими інструкціями й які не належать до пріоритетних напрямів діяльності того чи іншого відомства.

Практичних психологів відомств намагаються «доповнити» практикуючі психологи й парапсихологи, «народні» та «чужорідні» цілителі, які пропонують свої послуги всім, хто не отримує допомоги державних інституцій.

На нашу думку, проблеми, які вирішує практична психологія є похідними від вікових криз, які постають перед людьми впродовж життя. Найперша з них, це поява життя, тобто проблема утворення родини та народження дітей. Питання статевого виховання, етики та психології сімейного життя були у фокусі уваги Міністерств освіти, охорони здоров'я, юстиції, соціальних служб, але зусилля в цьому напрямі, досить потужні у 80-х роках ХХ ст., згодом були послаблені, не забезпечені кадрами та науково-методичними розробками.

Обсяг роботи служб сприяння утворенню та збереженню сімей (створення служб знайомства, сімейного консультування, психологічного супроводу вагітності, дітей-інвалідів, тяжко хворих, неповних сімей, реабілітації інвалідів, осіб, які потерпають від надзвичайних подій, безробітних, самотніх осіб похилого віку, підтримка при втраті рідних ритуальною службою тощо) зростає, при цьому кількість якісно підготовлених фахівців недостатня й компенсується за рахунок самопомочі та активності волонтерів.

Відповідно до вищезгаданого Закону, йдеться про такі психологічні послуги, як надання консультацій з питань

психічного здоров'я та поліпшення взаємин з оточуючим соціальним середовищем, застосування психодіагностики, спрямованої на вивчення соціально-психологічних характеристик особистості, з метою психологічної корекції, реабілітації, надання методичних порад.

Як відомо, у США та багатьох Європейських країнах (Литва, Німеччина, Польща, Франція тощо) ліцензування та сертифікація психолога є необхідною умовою початку його професійної діяльності. Правом наділяти повноваженнями і регулювати практичну діяльність психолога користуються спеціальні комісії, до складу яких входять не тільки чиновники, але і представники роботодавців, університетських кафедр, реабілітаційних центрів, професійних об'єднань та ін. [10]. Тут можна провести аналогію з порядком отриманням в Україні ліцензій на практичну діяльність адвокатами, нотаріусами, стоматологами.

Для отримання ліцензії на практику необхідний не тільки диплом про фахову освіту, доводиться складати додаткові іспити та підтверджувати спроможність користуватися психологічними методиками, давати згоду на контроль за діяльністю та супервізію. Різноманітні «сертифікати», які масово отримують психологи за участь у заходах (конференції, майстер-класі, тренінгу), юридичного, а часто й практичного значення не мають.

У нашій країні, на цей час, відсутня цілісна комплексна система перевірки відповідності психологів кваліфікаційним вимогам на різних етапах їх професійної діяльності. Є ініціативні групи, які розробляють проекти Закону «Про надання психологічної допомоги», аналогічного законам про матеріальну, юридичну чи медичну допомогу. В останньому випадку йдеться про первинну медико-санітарну допомогу, яка, згідно законодавству, має бути доступною та безкоштовною для всіх громадян й забезпечувати лікування найбільш поширених хвороб, травм, отруєнь та інших станів, що вимагають невідкладної медичної допомоги, яка включає проведення профілактичних щеплень та профілактичних оглядів, диспансерне спостереження жінок в період вагітності, дітей. хронічно хворих, санітарно-гігієнічну просвіту та інші заходи первинної медико-санітарної допомоги громадянам.

На відміну від медицини, у психології бракує чіткої класифікації психологічних проблем, кризових чи складних життєвих ситуацій (на зразок МКХ-10), які погіршують якість життя громадян, та які можна діагностувати, попередити за рахунок просвіти громадян, мінімізувати шляхом надання адресної психологічної допомоги за перевіреними алгоритмами й протоколами втручання уповноваженими на це особами.

Швидка медична допомога зазнала реформування з метою гарантованого термінового медичного втручання при нещасних випадках, травмах, отруєннях та інших станах і захворюваннях. Невідкладну психологічну допомогу надають фахівці Державної служби з надзвичайних ситуацій України, інших спеціальних служб, працівники швидкої допомоги. Ці фахівці повинні бути компетентними у питаннях наданні невідкладної психологічної допомоги, вміти протидіяти емоційному вигоранню та вірогідній професійній деформації.

Спеціалізована медична допомога – ще один вид медичної допомоги, що надається громадянам і потребує спеціальних методів діагностики та лікування, які проводяться в медичних організаціях, що мають ліцензію на медичну діяльність; лікарями, які отримали спеціальну підготовку у відповідній галузі медицини, з використанням складних медичних технологій.

Аналогічна спеціалізована психологічна допомога дуже необхідна. Для її надання потрібно провести інвентаризацію можливих запитів, визначити алгоритми верифікації проблем та їх вирішення, джерела фінансування допомоги фахівців малозабезпеченим, порядок інформування населення про існування таких інституцій, зокрема, для скривджених дітей, осіб, що зазнали домашнього насильства, потерпіли від злочинів, безпомічним, недієздатним, uzалежненим, соціально неадаптованим, що знаходяться у складних життєвих ситуаціях, не усвідомлюють власних проблем, відмовляються від допомоги, як, наприклад, учасники екстремальних подій або рідні загиблих.

При цьому досі не вирішені організаційні та науково-методичні питання, відсутня системність, координація зусиль при застосуванні міждисциплінарного комплексного підходу.

Паліативна медична допомога являє собою комплекс медичних послуг, спрямованих на позбавлення від болю і

полегшення інших важких проявів захворювання, з метою поліпшення якості життя невиліковно хворих громадян. Її необхідно поєднувати із психологічним супроводом хворого і його близьких.

Запит на отримання психологічної допомоги формується за умов психологічної освіченості громадян. Але чи багатьом відомий телефон психологічної Служби довіри, адреса центрів для безхатченків людей, тих, з ким трапилася прикрість й хто фактично потребує допомоги, але не може чи не хоче звертатися по неї, оскільки не довіряє нікому, в тому числі й психологам.

Багатьом людям неприємно просити про допомогу; це для них як визнання власної безпомічності, безпорадності, неспроможності справлятися зі справами. Відповідно, допомогу очікують від успішних людей, які досягли успіху в головних сферах життя, а не просто мають диплом психолога.

Передбачається, що у майбутньому в нашій країні сертифікація психологів буде здійснюватися на основі експертного оцінювання діяльності професіонала, знань теорії. За окремими вузькими спеціалізаціями практикуючих психологів передбачається ввести різні кваліфікаційні вимоги.

Мета статті – провести огляд актуальних психологічних проблем населення та похідних від них, актуальних для практичної психології питань, насамперед науково-організаційних, навчально-методичних та кадрових, оцінити рівень науково-методичного забезпечення практичної психології на рівні дисертаційних досліджень.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Відповідно до означеної мети, автор застосовує якісні методи: узагальнює власний досвід науково-методичного забезпечення діяльності відомчих психологічних служб Міністерств оборони, внутрішніх справ, Національної гвардії, Державних служб – безпеки, прикордонної, з надзвичайних ситуацій – в якості автора 25 методичних посібників, рецензента, опонента, члена спеціалізованих вчених рад з наукових спеціальностей 19.00.01, 05, 06, 09 впродовж двадцяти років.

Основним матеріалом мета-аналіз [10, 11] слугували тексти 400 авторефератів дисертацій з психологічних наук, доступні на електронних ресурсах Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. які мали практичне спрямування.

При аналізі головна увага приділялася обґрунтуванню актуальності тем дослідження, їх зв'язку із державними програмами, впровадженню отриманих результатів у практику.

Фактичне коло питань, віднесених до компетенції відомчих психологів визначають внутрішні накази самих відомств. У них передбачається проведення роботи із профорієнтації та професійного відбору (за визначеним комплексом методів психологічної діагностики); професійне-психологічна підготовка, зокрема тренінговими методами; психологічна профілактика та просвіта; психологічний супровід діяльності; психологічне консультування; підтримка і супровід; психологічна реабілітація; корекція; психологічна експертиза. Відомчі психологи обслуговують нормативно визначену кількість осіб перемінного та постійного складу (400-600 осіб на одного психолога), складають плани роботи та звітують про їх виконання. За кордоном (наприклад, в США) існує практика отримання психологічної допомоги працівниками, наприклад, поліції, за бажанням, від позавідомчих фахівців – за рахунок відомства [2].

Психологи можуть займатися індивідуальною трудовою діяльністю або об'єднуватись для обслуговування громадян на платній чи безоплатній (благодійній) основі. Ціна послуг, наприклад, Львівської психологічної студії «Сенс» становить 500-900 грн./год., Центр психологічної допомоги в Києві «Територія особистості» – від 800 до 1000 грн. готівкою за 45 хв. консультації. У різних містах України цінова політика різна: від 150 до 1000 грн/год. (звичайна – 60 хв., «фрейдівська» – 50 хв., чи академічна – 45 хв., або від 10 до 100 \$ за сеанс).

Перелік послуг залежить від освіти та фантазії фахівців. У рекламній інформації, як правило, повідомляють про вищу освіту (інколи дві й навіть три), наявність саме психологічної освіти, сертифікатів про факт проходження додаткового навчання різного спрямування й тривалості, приналежність до різноманітних асоціацій та професійних спільнот як вітчизняних, так і міжнародних (астрологів, гештальт-психологів, екстрасенсів, психоаналітиків, психотерапевтів, сексологів, фахівців з корекції долі, майстрів езотеричних шахів «Люла-чакра», та ін.).

Фахівці обіцяють знайти оптимальне вирішення проблемної ситуації клієнта, позбавити надмірних страхів, комплексів, шкідливих звичок, стресів; навчити, як будувати комфортні особисті та професійні стосунки, розв'язати конфліктну чи кризову ситуацію в сім'ї чи на роботі, покращити виховання дітей та вирішити підліткові проблеми, подолати надмірну сором'язливість та розвинути впевненість у собі, виправити розлади харчової поведінки, покращити фінансовий стан і т. ін. Часто допомозі бракує комплексності, адже в складних ситуаціях вона має бути не тільки своєчасною, а й адекватною за тривалістю; міждисциплінарною – правовою, медичною, соціально-економічною, моральною); не стільки ефектною, скільки ефективною, тобто, результативною, а фахівець – нести за це відповідальність. У наш час шахраї, які видають себе за фахівців з психології, беруться вирішувати будь-які проблеми, отримувати винагороду роками без реальних результатів.

Провідними принципами психологічної допомоги вважаються [8] професіоналізм й наукова обґрунтованість методів роботи; добровільність отримання допомоги, її конфіденційність та доступність (інформаційна, територіальна, фінансова). Важливе значення має прийнятність форм і методів допомоги для її отримувача (свідома згода), дотримання професійної етики. Психологічна допомога повинна бути адресною й диференційованою щодо отримувачів різної статі, віку, освіти та світогляду, науково обґрунтованою.

Спробуємо переконатися у науковій обґрунтованості методів психологічної допомоги шляхом мета-аналізу авторефератів дисертацій з психологічних наук, захищених в Україні в останні роки. Кількість захищених в Україні докторських дисертацій з психології за 1994-2015 роки сягає 256; кожних 8 років їх кількість подвоювалася. В 1994-1996 рр. було захищено тільки 9 дисертацій, найбільш плідними були 2013-2014 роки, впродовж яких було захищено 70 докторських дисертацій, спрямованих переважно на вирішення фундаментальних теоретичних проблем психологічної науки.

Численні кандидатські дисертації вирішували більш скромні завдання щодо проблем, які означені в паспортах

відповідних наукових спеціальностей, за що, власне й присуджується науковий ступінь.

В Національній бібліотеці України ім. В.І. Вернадського виявилися доступними 1523 автореферати дисертацій з психологічних наук за такими спеціальностями:

19.00.01 – загальна психологія, історія психології – представлена 223 авторефератами дисертації. Ключові слова свідчать про те, що 123 з них (більше 50 %) присвячені практичній (консультативній) психології, 67 – адаптації до різних соціальних умов, до стресу, перебігу психічних процесів, окремим якостям особистості людини тощо. На жаль, впровадження результатів більшості дисертацій у практику обмежується навчальним процесом. Особливо це стосується досліджень, виконаних на контингенті дітей, студентів та праць, захищених у спеціалізованих вчених радах, створених у закладах вищої освіти педагогічного спрямування.

Більшість докторських дисертацій має суттєве значення для розуміння історії та шляхів подальшого розвитку психологічної науки, є теоретичною основою для прикладних досліджень на рівні кандидатських дисертацій, які приділяють певну увагу методам надання психологічної допомоги, удосконаленню консультування, психопрофілактики, реабілітаційної роботи, психологічній підготовці працівників різних сфер практики.

Ці напрямки наукової роботи спеціально розробляють дві наступні спеціальності: 19.00.02 – психофізіологія, яка представлена 12 авторефератами дисертацій (з них шість докторських), більшість з яких має, без сумніву, практичне значення й спрямовані на вирішення завдань професійного відбору, адаптації, психогігієни, супроводження професійної діяльності (наприклад, військових, водіїв тролейбусів, операторів, охоронців) та 19.00.03 – психологія праці, інженерна психологія – 21 автореферат (один – докторської дисертації), тематично пов'язані з діяльністю операторів складних систем, інженерів, окремих професій (льотчики, пожежні, працівники служби охорони, металурги, управлінці тощо), майже всі мають практичне значення та реальне впровадження, але кількість захистів за цими спеціальностями зменшується.

19.00.04 – медична психологія представлена 120 авторефератами, тематика яких стосується вирішення питань здорового способу життя, психології хворих людей, психології праці медиків, взаєминам лікарів та хворих, психологічним аспектам профілактики та лікування хвороб, реабілітації людей з інвалідністю та іншим практично значущим питанням медичної, клінічної психології, психотерапії, наркології та психіатрії, психогігієни. Майже всі автореферати містять інформацію про практичне використання результатів досліджень й посилання на відповідні довідки та акти впровадження.

Спеціальність 19.00.05 – соціальна психологія та психологія соціальної роботи представлена 156 авторефератами. Значна частина проведених досліджень розкриває проблеми, які важко контролювати та коригувати, з ними просто треба рахуватися як із даністю – це, зокрема, етнопсихологічна й гендерна феноменологія, процеси, що відбуваються в родинах, на які важко вплинути. Акти впровадження тут надають соціальні служби, служби сім'ї й конкретні організації, в яких, наприклад, покращився психологічний клімат.

19.00.06 – юридична психологія представлена 113 авторефератами. Практично всі праці мають яскраво виражену практичну спрямованість, розроблялися на замовлення зацікавлених інституцій, впроваджуються на рівні нормативно-правових актів, методичних розробок у підготовку та підвищення кваліфікації кадрів для силових структур. Проте є певні суб'єкти правовідносин, які практично не сприймають наукові рекомендації – це органи прокуратури та суду, які за законом «незалежні та самостійні», саме їх найважче реформувати відповідно до вимог часу. Результати дослідження правосвідомості, правотворчої й злочинної діяльності не знаходять зацікавлених суб'єктів для застосування напрацьованих здобувачів, більшість з яких є працівниками правоохоронних структур.

Спеціальність 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія має найбільшу базу авторефератів – 738 назв та найгірші показники щодо практичної корисності проведених досліджень, яка обмежена переважно закладами вищої освіти педагогічного профілю. Економічний чи соціальний ефект використання наукових здобутків не пояснюється, часто подається у

майбутньому часі в термінах «може бути врахований, використаний... (але може ... і не бути).

Спеціальність 19.00.08 представлена 41 авторефератом. Третина праць спрямована на виявлення психологічних особливостей тих чи інших категорій людей з особливими потребами й обмежується констатуванням їхньої наявності та побажаннями враховувати це у практичній роботі – при навчанні, адаптації чи соціалізації та методичними порадами педагогам і батькам.

Спеціальність 19.00.09 – психологія діяльності в особливих умовах представлена 85 авторефератами. Актуальність тематики безпеки держави, працівників силових структур й звичайних громадян в особливих умовах, що загрожують життєдіяльності, не викликає жодних сумнівів [9] так саме, як і зв'язок тематики досліджень з науковими Державними програмами та планами наукових досліджень відомчих навчальних закладів МО, МВС академій – Державної прикордонної служби. Служби безпеки, Національної гвардії, Національного університету цивільного захисту та ін. Наприклад, Н.В. Оніщенко [5] пропонує алгоритм надання невідкладної психологічної допомоги рятувальникам й потерпілим від надзвичайних подій. В силових структурах новація впроваджується наказами, обов'язковими для виконання.

Спеціальності 19.00.10 – організаційна психологія та 19.00.11 – політична психологія відносно нові й представлені 17 та 5 авторефератами. Можливості впровадження їх результатів у практику залежить більше від політичної волі й політики організацій, ніж від бажання здобувачів вплинути на суспільну практику та тяжку працю усіх 353 політичних партій, зареєстрованих в Україні. Секція психологічних наук (спеціальність 053 Психологія) Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень з педагогічних та психологічних наук в Україні, при необхідності, коригує тематику дисертаційних досліджень. Відповідно до Звіту про діяльність Національної академії педагогічних наук України, кількість поданих на координацію тем зменшилась в останні роки майже вдвічі. Найбільше розробляється тематика педагогічної та вікової психології, чимало досліджень стосується психології вимушених переселенців, учасників бойових дій. Створені нові міністерства

не пропонують грантів на психологічні дослідження проблем інформаційно-психологічної війни, реабілітацію ветеранів, асиміляцію вимушених переселенців та шляхи включення мешканців тимчасово окупованих територій в суспільство.

Тематика перспективних досліджень з психології може формуватися за ініціативи керівників спеціалізованих вчених рад відомчих закладів вищої освіти, які спроможні запропонувати зацікавленим практичним психологам перелік актуальних тем для розробки на рівні дисертацій. Відповідні пропозиції очікуються й від чисельних професійних об'єднань практикуючих психологів, які краще за інших орієнтуються у потребах населення та їх науковому опрацюванні.

Висновки. У наш час стає відчутною необхідність прийняття закону про психологічну допомогу населенню України, який визначатиме правові засади надання професійної психологічної допомоги населенню та буде регулювати діяльність з надання психологічних послуг й захищати громадян від недоброчесних ділків й намагань маніпулювати свідомістю людей за допомогою засобів масового впливу. Усвідомлена доцільність уніфікації підходів до психологічного забезпечення професійної діяльності в різних відомствах при збереженні специфіки їх діяльності: очевидно, що, наприклад, психологи пенітенціарних установ виконують специфічні завдання, які відрізняється від завдань інших служб.

Відомчі навчальні заклади досить успішно готують кадри для власних потреб та перепрофілюють залучених фахівців, а запити окремих груп населення стимулюють підприємницьку активність приватно практикуючих психологів. Конкуренція змушує їх шукати не зайняті ніші у сфері надання психологічної допомоги, при цьому виникає відчуття, що психологів (за виключенням фахівців з медичної та спеціальної психології) мало цікавлять механізми роботи мозку як органу, що продукує психічні феномени.

Класичні університети перестали готувати викладачів та науковців і тепер намагаються випускати універсалів, але охопити все різноманіття проблем, які виникли у зв'язку із ускладненням суспільного життя – неможливо. Підготовка психологів до вирішення актуальних проблем сьогодення залежить від роботи аспірантури та докторантури, але тематика

дисертаційних досліджень не повною мірою враховує інтереси окремих груп населення. До них більш чутливі психологи-аматори нетрадиційної для пострадянського простору орієнтації.

Вимоги до наукового рівня й практичної корисності дисертацій необхідно підвищувати, що, сподіваємось, відбудеться під час перегляду правил підготовки фахівців найвищого рівня кваліфікації, в яких бажано чітко виписати вимоги надання актів провадження, його економічного чи соціального ефекту.

Слід формалізувати порядок надання сертифікатів про підвищення кваліфікації психологів, визначивши мінімальну тривалість навчання, посилити контроль набутих знань та умінь, не обмежуючись констатацією участі в заході.

Перспективи подальших досліджень в зазначеному напрямі вбачаються в узагальненні запитів на отримання психологічної допомоги, причин відмови від допомоги або її несприйняття, удосконаленні науково-методичного забезпечення, розробці алгоритмів і стандартів роботи психологів, їх опрацювання та подальшу трансформацію у програми навчання, інституалізації закладів, які діють на законних підставах, відкриті для контролю й відповідальні перед суспільством, громадою, а головне – клієнтами.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про соціальні послуги» // Електронна адреса: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>.
2. Максименко С.Д. Особистість як суб'єкт подолання життєвих криз // Особистість як суб'єкт подолання кризових ситуацій: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С.Д. Максименка, С.Б. Кузікової, В.Л. Зливкова. – Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2017. – С. 9-19.
3. Мороз Л.І., Яковенко, С.І. (). Професійне-психологічний тренінг: підручник. – Київ: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2011 – 252 с.
4. Наконечна М.М. Допомога іншому як психологічний засіб розвитку особистості: автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01; Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України. – К., 2009. – 19 с.

5. Оніщенко Н.В. Екстрена психологічна допомога постраждалим в умовах надзвичайної ситуації: теоретичні та прикладні аспекти : монографія . – Харків: Вид-во «Право», 2014. – 584 с.
6. Панок В.Г. (наук. ред.). Психологічна служба : підручник. К.: Ніка-Центр, 2016. – 362 с.
7. Світова гібридна війна. Український фронт. Монографія / за заг. ред. В.П. Горбуліна. – К.: НІСД, 2017. – 496 с.
8. Яковенко С.І., Лисенко В. І. Соціально-психологічна допомога при надзвичайних ситуаціях та критичних інцидентах; К.: НАН України, Ін-т соціології, Центр соц. експертиз і прогнозів, 1999. – 224 с.
9. Яковенко С.І. Психологія в силових структурах України /Psychology in security forces of Ukraine // International Journal of Education&Development. Issue 2. Psychology / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukrainian Association of Educational and Developmental Psychology. – Co-publ. : Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, – 2017. – С. 63-67.
10. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using the maticanalysis in psychology. Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa.
11. Cuijpers, P., Brännmark, J. G. & van Straten, A. (2008). Psychological treatment of postpartumdepression: a meta-analysis. Journal of Clinical Psychology, 64(1), 103–118. doi: 10.1002/jclp.20432.

References transliterated

1. Zakon Ukrainy «Pro sotsialni posluhy» [Law of Ukraine "On Social Services"] // Elektronna adresa: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/966-15>. [in Ukrainian].
2. Maksy`menko, S.D. (2017). Osoby`stist` yak sub'yeht podolannya zhy`ttyevy`x kry`z // Osoby`stist` yak sub'yeht podolannya kry`zovy`x sy`tuacij: psy`xologichna teoriya i prakty`ka [Maksimenko S.D. Personality as the subject of overcoming life crises // Personality as a subject of overcoming crisis situations: psychological theory and practice] za red. S. Maksy`menka, S. Kuzikovoyi, V.Zly`vkova. – Sumy: Vyd SumDPU imeni A.S. Makarenka, S. 9-19. [in Ukrainian].

3. Moroz L.I., & Yakovenko S.I. (2011) Profesiine-psykholohichniy treninh: pidruchnyk [Professional psychological training]. – K.: Vyd. PALYVODA A.V. [in Ukrainian].
4. Nakonechna, M.M. (2009) Dopomoha inshomu yak psykholohichniy zasib rozvytku osobystost i [Helpin go ther sas a psychological tool for personality development] – avtoref. dys... kand. psykhol. nauk: 19.00.01 / M.M. Nakonechna ; In-t psykholohiiim. H.S. Kostiuka APN Ukrainy. – K. [in Ukrainian].
5. Onishchenko, N.V. (2014) Ekstrena psykholohichna dopomoha postrazhdalym v umovakh nadzvychainoi sytuatsii: teoretychni ta prykladni aspekty [Emergency psychological assistance to victim sinemergency situations: theoretical and applied aspects] : monohrafiia/ – Kh.: Vyd-vo «Pravo» [in Ukrainian].
6. Psykholohichna sluzhba (2016) [Psychological service] V.H. Panok (nauk. red.), A.H. Obukhivska, V.D. Ostrovatain.]. – Kyiv : Nika-Tsentr [in Ukrainian].
7. Svitova gibry`dna vijna. Ukrayins`ky`j front (2017). [World hybrid war. Ukrainian Front (2017). Monograph / for colleagues edit V.P. Horbulina]. – K.: HICД,. – 496 c. [in Ukrainian].
8. Yakovenko S.I. & Lysenko V. I. (1999) Sotsialno-psykholohichna dopomoha pry nadzvychainykh sytuatsiiakh ta krytychnykh intsydentakh [Social-psychological assistance in emergencies and critical incidents]; NAN Ukrainy, In-t sotsiolohii, Tsentr sots. ekspertyz i prohnoziv. – K. [in Ukrainian].
9. Yakovenko S.I. Psykholohiia v sylovykh strukturakh Ukrainy [Psychology in the security structures of Ukraine] / Psychology in security forces of Ukraine // International Journal of Education & Development. Issue 2. Psychology / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukrainian Association of Educational and Developmental Psychology. – Co-publ.: Publishing office: Accent Graphics Communications – Hamilton, ON, 2017. C. 63-67.

10. Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3 (2), 77–101. doi: 10.1191/1478088706qp063oa
11. Cuijpers, P., Brännmärk, J. G. and van Straten, A. (2008). Psychological treatment of postpartum depression: a meta-analysis. *Journal of Clinical Psychology*, 64 (1), 103–118. doi: 10.1002/jclp.20432

Відомості про автора

Яковенко Сергій Іванович, доктор психологічних наук, професор, перший проректор; Київський інститут сучасної психології та психотерапії, Київ, Україна

Iakovenko Sergey Ivanovich, Doctor of psychology, Professor, first vice-rector; Kyiv Institute of Contemporary Psychology and Psychotherapy, Kyiv, Ukraine

Тел.: 097-285-44-34; E-mail: serg_yak@ukr.net
orcid.org/0000-0002-9999-0934

РЕФЕРАТ

Яковенко С. І.

Психологічна допомога населенню України як предмет наукових пошуків

Значна частина психологічних проблем населення країни залишаються поза увагою кількох відомчих психологічних служб, для яких пріоритетними є інтереси відомств, а не їхніх працівників й членів їх родин. Практикуючі психологи, чисельність яких невпинно зростає, намагаються заповнити існуючі прогалини щодо запиту на психологічну допомогу, але якість наданих ними послуг подеколи сумнівна через брак науково-методичних розробок, відсутність ліцензування фахівців та дієвого контролю за їх діяльністю.

Аналіз тематики дисертаційних досліджень та спроб впровадження їх результатів у практику свідчить про необхідність удосконалення планування роботи спеціалізованих рад та координації зусиль дослідників, підвищення вимог до актуальності тем кваліфікаційних робіт та рівня їх практичного використання.

Існує необхідність прийняття Закону України «Про психологічну допомогу населенню України», який визначатиме

правові засади надання професійної психологічної допомоги населенню та буде регулювати діяльність з надання психологічних послуг й захищати громадян від недоброчесних ділків й намагань маніпулювати свідомістю людей за допомогою засобів масового впливу. Усвідомлена доцільність уніфікації підходів до психологічного забезпечення професійної діяльності в різних відомствах при збереженні специфіки їх діяльності.

Відомчі навчальні заклади досить успішно готують кадри для власних потреб та перепрофілюють залучених фахівців. Запити окремих груп населення стимулюють підприємницьку активність приватно практикуючих психологів. Конкуренція змушує їх шукати не зайняті ніші у сфері надання психологічної допомоги, при цьому виникає відчуття, що психологів (за виключенням фахівців з медичної та спеціальної психології) мало цікавлять механізми роботи мозку як органу, що продукує психічні феномени.

Якість підготовки психологів до вирішення актуальних проблем сьогодення залежить від роботи аспірантури та докторантури, але тематика дисертаційних досліджень не повною мірою враховує інтереси окремих груп населення.

Вимоги до наукового рівня й практичної корисності дисертацій необхідно підвищувати, що, сподіваємось, відбудеться під час перегляду правил підготовки фахівців найвищого рівня кваліфікації, в яких бажано чітко виписати вимоги надання актів провадження, його економічного чи соціального ефекту.